

Tadeusz Zembrzuski

doktor habilitowany nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego
ORCID: 0000-0001-8239-6827

Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym

Słowa kluczowe: *środki zaskarżenia, środki odwoławcze, apelacja, wymagania pisma procesowego, postępowanie międzyinstancyjne, jawność postępowania, skład sądu, reforma postępowania cywilnego*

1. Wprowadzenie

W czerwcu 1999 r. sędzia Sądu Najwyższego Andrzej Wypiórkiewicz na łamach dziennika „Rzeczpospolita” opublikował artykuł pt. „Dokąd zmierzasz, kasacja?”¹, w którym odniósł się do dokonywanych przeobrażeń systemu środków zaskarżenia. Ówczesna kasacja, funkcjonująca jeszcze jako zwyczajny środek zaskarżenia², zyskiwała nowy kształt i charakter dzięki wzbogaceniu jej o instrument selekcji dopuszczalnych skarg w postaci tzw. przedsądu kasacyjnego³, który stał się istotnym i trwałym jakościowym regulatorem dostępu do Sądu Najwyższego⁴. Autor postawił wówczas pytanie o cel dokonywanych zmian, analizował związane z nimi oczekiwania oraz ocenił szanse ich realizacji. Rozważania koncentrowały się wokół optymalizacji postępowania kasacyjnego jako instrumentu kontroli orzeczeń sądowych. Komentowane w środowisku prawniczym zmiany stanowiły, jak czas pokazał, jedynie etap pośredni ewolucji tej instytucji⁵, której

¹ <http://archiwum.rp.pl/artukul/232702-Dokad-zmierzasz-kasacja.html> (dostęp: 13.06.2019 r.).

² W brzmieniu nadanym ustawą z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 43, poz. 189 ze zm.).

³ Ustawa z 24.05.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 48, poz. 554 ze zm.).

⁴ Szerzej zob. T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 412 i n.

⁵ Szerzej zob. T. Zembrzuski, *Ewolucja charakteru skargi kasacyjnej w polskim postępowaniu cywilnym* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 329 i n.

zwieńczeniem⁶ było przekształcenie kasacji w skargę kasacyjną i nadanie jej charakteru nadzwyczajnego środka zaskarżenia⁷, realnego i niezbędnego instrumentu sprawowania nadzoru judykacyjnego oraz ujednoczenia orzecznictwa przez Sąd Najwyższy⁸.

Dokonywana na przełomie milenium nowelizacja wychodziła naprzeciw wyzwaniom praktyki⁹, stanowiła antidotum na zniekształcenie obrazu środka prawnego w społecznym odbiorze¹⁰. Była przejawem konsekwentnych i uporządkowanych działań ustawodawcy¹¹. Z perspektywy czasu nie ma wątpliwości, że dokonywane wówczas zabiegi legislacyjne respektowały prawo do właściwej procedury, spełniającej wymagania rzetelnego i sprawiedliwego procesu.

Dążenie do przebudowy prawa procesowego w określonym duchu i z określonych pobudek jest zjawiskiem powtarzalnym i wpisuje się w zjawisko określane mianem huśtawki legislacyjnej¹². Dyskusja o różnych wizjach systemu środków odwoławczych jest stałym elementem polskiej rzeczywistości jurydycznej, a o potrzebie dokonywania zmian w tym zakresie decyduje wiele czynników¹³. Współcześnie prowadzona jest debata o potrzebie i celowości dokonywania daleko idących zmian nie tylko ustrojowych, lecz także o charakterze procesowym, które ponownie dotyczą systemu środków zaskarżenia. Po kilkunastu latach, na kanwie szeroko zakrojonych prac legislacyjnych¹⁴ nad reformą postępowania cywilnego¹⁵, warto powrócić do pytania postawionego kiedyś przez Andrzeja Wypiórkie-

⁶ Ustawa z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98).

⁷ Już przed 1996 r. rozważano możliwość ukształtowania skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia, jednak na etapie przywracania systemu apelacyjno-kasacyjnego zwyciężyła koncepcja utworzenia sądu trzeciej instancji. Szerzej zob. T. Ereciński, *Kilka uwag o modelu kasacji w sprawach cywilnych* [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Dybrowskiego*, „Studia Iuridica” 1994, t. 21, s. 97 i n.

⁸ Szerzej zob. W. Sanetra, *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2006/9, s. 14 i n.; T. Zembruski, *Skarga kasacyjna...*, s. 53 i n.

⁹ Zaległości w Izbie Cywilnej Sądu Najwyższego w połowie 1999 r. wynosiły przeszło 4000 spraw, a na rozpoznanie skargi należało oczekiwać ponad trzy lata. Szerzej zob. T. Zembruski, *Skarga kasacyjna...*, s. 421 i n.

¹⁰ Zob. K. Kołakowski, *Refleksje wokół kasacji w procesie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 1997/7–8, s. 19 i n.; A. Józefowicz, *Odmowa przyjęcia kasacji do rozpoznania w postępowaniu cywilnym*, „Jurysta” 2002/6, s. 7 i n.

¹¹ Szerzej zob. J. Gudowski, *Kasacja w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, „Przegląd Legislacyjny” 1999/4, s. 40 i n.

¹² Por. A. Jeziorski, *Skład sądu I instancji przy ponownym rozpoznawaniu sprawy (art. 388 § 1 k.p.c.)*, „Palestra” 1977/5, s. 79.

¹³ Por. J. Gudowski, *Pogląd na apelację* [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. 1, Warszawa 2011, s. 245.

¹⁴ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Druk sejm. nr 3137, VIII kadencja. <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3137> (dostęp: 13.06.2019 r.). Po oddaniu tekstu do druku 13.06.2019 r. Sejm uchwalił ustawę, która została skierowana do prac w Senacie.

¹⁵ Zob. M. Klonowski, *Kierunki zmian postępowania cywilnego w projekcie Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r.*

wicza i odnieść je do apelacji jako zwykłego środka zaskarżenia od orzeczeń sądu pierwszej instancji. Dokąd zatem zmierzasz, apelacyjco?

Zmiany w zakresie postępowania apelacyjnego zasługują na uważne i krytyczne spojrzenie, bowiem kształt systemu środków zaskarżenia jest jednym z istotniejszych zagadnień rzutujących na rzetelność, efektywność i kompleksowość ochrony prawnej w sprawach cywilnych. Nowelizację postępowania apelacyjnego można uznać za jeden z ważniejszych elementów reformy prawa procesowego¹⁶, o randze zbliżonej do zmian w systemie koncentracji materiału procesowego w duchu prekluzji, przywracania postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych czy skodyfikowania instytucji nadużycia prawa procesowego.

2. Charakter apelacji a potrzeba zmian

Apelacja realizuje konstytucyjne wymaganie zaskarżalności merytorycznych orzeczeń, a zasada dwuinstancyjności jest jednym z istotnych elementów wyznaczających treść prawa do sądu¹⁷. Nadanie środkowi nazwy „apelacja”¹⁸ oraz ukształtowanie go jako apelacji pełnej (*cum beneficio novorum*)¹⁹ było efektem długich dyskusji, badań i analiz²⁰. Funkcją apelacji jest kontynuacja i uzupełnienie postępowania w zakresie niezbędnym do zbadania zasadności i legalności zaskarżonego orzeczenia²¹. Obowiązkiem sądu jest zbadanie sprawy cywilnej, zaś apelacja służy ponownemu rozpoznaniu sprawy poddanej pod osąd organów wymiaru sprawiedliwości, jest środkiem odwoławczym służącym zmianie, a jedynie wyjątkowo uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji. Od sądu apelacyjnego oczekuje się dostrzeżenia i skorygowania wszystkich błędów natury prawnej i faktycznej²².

– podstawowe założenia, przegląd proponowanych rozwiązań oraz ich ocena, „Polski Proces Cywilny” 2018/2, s. 180 i n.

¹⁶ W piśmiennictwie akcentuje się, że środki zaskarżenia są jednym z najtrudniejszych pod względem legislacyjnym elementów każdej ustawy procesowej. Zob. P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym – perspektywy przyszłej regulacji z uwzględnieniem standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 222.

¹⁷ Zob. uzasadnienie wyroku TK z 12.09.2006 r., SK 21/05, OTK-A 2006/8, poz. 103.

¹⁸ Zob. T. Dziurzyński, *Apelacja* [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem. Przedruk wyczerpanych druków z r. 1921 i 1923*, t. 2, Warszawa 1928, s. 1 i n.

¹⁹ Zob. M. Waliński, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 662; A. Oklejak, *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994, s. 26 i n.

²⁰ Szerzej zob. T. Dziurzyński, *Apelacja...*, s. 11 i n.; J. Glass, *Stanowisko instancji apelacyjnej w przyszłym polskim procesie cywilnym*, „Palestra” 1928/1, s. 6 i n.; J. Podkomorski, *Główne zasady projektu kodeksu polskiej procedury cywilnej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1927/10, s. 112 i n.

²¹ Zob. T. Ereciński, K. Weitz, *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, „Przegląd Sądowy” 2005/10, s. 29; A. Góra-Błaszczkowska, *Rozwój systemu środków zaskarżenia w polskim procesie cywilnym. Wybrane zagadnienia – postulaty de lege lata* [w:] *Współczesne problemy postępowania cywilnego*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich, Toruń 2015, s. 291.

²² Por. S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 51 i n.

Merytoryczna kontrola zaskarżonego orzeczenia łączy się z możliwością prezentowania nowych twierdzeń i zarzutów oraz prowadzenia nowych dowodów. Od strony konstrukcyjnej rozprawa przed sądem odwoławczym stanowi zatem kontynuację rozprawy przed sądem pierwszej instancji²³, w związku z czym sąd apelacyjny bywa określany jako drugi sąd pierwszej instancji, a postępowanie przed sądem wyższej instancji stanowi przedłużenie czy też dalszy etap postępowania²⁴. Sąd apelacyjny zachowuje nieskrępowane kompetencje rozpoznawcze, w związku z czym roszczenie procesowe strony powinno zostać raz jeszcze ocenione przy respektowaniu uprawnienia do zgłaszania nowości. Charakter środka odwoławczego doskonale ilustrują słowa Jacka Gudowskiego, że „otwarty, pełny charakter apelacji, uwolnionej od kagańca podstaw i związania zarzutami, wydatnie sprzyja prawidłowemu, sprawiedliwemu osądzeniu sprawy oraz w maksymalnym stopniu pozwala – na tyle, na ile jest to możliwe w ramach sformalizowanego jednak i obwarowanego różnymi rygorami postępowania – na dojście do prawdy materialnej i uczynienie jej podłożem rozstrzygnięcia”²⁵. Stanisław Rudnicki akcentował, że eliminowanie błędów sądu pierwszej instancji ma służyć poprawianiu jakości rozstrzygnięcia spraw i być gwarancją prawidłowego wymiaru sprawiedliwości²⁶.

Przypomnienie powyższych podstawowych założeń apelacji wymaga konfrontacji z założeniami i celami projektu²⁷ ustawy zmieniającej Kodeks postępowania cywilnego²⁸ w zakresie instytucji, co do której od czasu odtworzenia apelacyjno-kasacyjnego modelu środków zaskarżenia istniał niemal niezakłócony²⁹ *status quo*³⁰. Pobieżna lektura projektu ustawy i jego uzasadnienia może sugerować, że przedstawione w tym zakresie propozycje nie mają charakteru rewolucyjnego ani nie zmierzają do zmiany charakteru środka prawnego, lecz koncentrują się przede wszystkim na usprawnieniu postępowania odwoławczego wywołanego wywiedzeniem apelacji. Warto przyrzeć się bliżej kilku projektowanym regulacjom w zakresie wymagań konstrukcyjnych apelacji, formalnej kontroli pisma w ramach postępowania międzyinstancyjnego, jawności postępowania apelacyjnego, rozpoznawania apelacji od wyroków oddalających oczywiście bezzasadne powództwo, jak również procesowych skutków uwzględnienia środka zaskarżenia oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

²³ Por. W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946, s. 214.

²⁴ Zob. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe...*, s. 667; T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 17.

²⁵ Zob. J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 263.

²⁶ Zob. S. Rudnicki, *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, „Przegląd Sądowy” 1993/6, s. 43.

²⁷ Podstawą rozważań jest projekt ustawy w kształcie na 30.04.2019 r.

²⁸ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1360 ze zm.) – dalej k.p.c.

²⁹ Do istotniejszych zmian odnoszących się do postępowania apelacyjnego można zaliczyć jedynie modyfikacje połączone z wprowadzeniem postępowania uproszczonego, ograniczające możliwość orzekania kasatoryjnego (art. 386 § 4 k.p.c.) oraz regulujące następstwa wniesienia apelacji do sądu *ad quem* (art. 369 § 3 k.p.c.).

³⁰ Por. T. Wiśniewski, *Czy potrzebne są zmiany w systemie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2011/2, s. 9; P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji...*, s. 231.

Spoiwem łączącym poszczególne rozwiązania ma być przyspieszenie i skrócenie czasu trwania postępowania odwoławczego³¹, jak również motywowanie sędziów do starannego prowadzenia postępowania. Czy te postulaty mogą być wyznacznikiem ukształtowania instancji apelacyjnej? Czy proponowane rozwiązania rzeczywiście ograniczają się do sfery formalnej apelacji? Uregulowania służące upraszczaniu i przyspieszaniu postępowania sądowego przed sądem drugiej instancji powinny być oceniane z perspektywy zgodności z regułą rzetelnego procesu.

3. Wymagania apelacji

Postępowanie apelacyjne jest zorganizowane pod względem formalnym, chybione jest odwoływanie się do charakterystycznej dla minionej epoki zasady umiarkowanego formalizmu mającego się przejawiać ograniczeniem formalności do niezbędnego minimum w zakresie wymagań konstrukcyjnych pisma wszczynającego postępowanie odwoławcze³². Apelację jako środek zaskarżenia charakteryzują wymagania konstrukcyjne wskazane w art. 368 k.p.c. Dla skuteczności czynności procesowej nie jest wystarczające samo jej podjęcie, lecz konieczne jest także zadośćuczynienie wszystkim wynikającym z ustawy wymaganiom³³. Od wymagań formalnych apelacji uzależnia się uznanie za prawidłową czynność wniesienia pisma³⁴, aktualne pozostaje więc pytanie o optymalny kształt regulacji zawartej w art. 368 k.p.c.

W razie potrzeby w apelacji można³⁵ powołać nowe fakty i dowody. Zdaniem projektodawcy obowiązujące brzmienie art. 368 § 1 pkt 4 k.p.c.³⁶ sugeruje, że powoływanie przez apelanta nowych faktów i dowodów „jest czymś zwykłym” i jakoby nie koresponduje z zasadą, że nowości w postępowaniu odwoławczym powinny mieć charakter wyjątkowy. Proponuje się wyodrębnienie nowej jednostki redakcyjnej – art. 368 § 1² k.p.c., w brzmieniu: „powołując nowe fakty i dowody, należy uprawdopodobnić, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo że potrzeba powołania się na nie wynikała później”, a ponadto kreuje się oczekiwanie, że „w zarzutach co do podstawy faktycznej rozstrzygnięcia należy wskazać fakty ustalone przez sąd pierwszej instancji niezgodnie z rzeczywistym stanem rzeczy lub istotne dla rozstrzygnięcia fakty

³¹ Por. M. Klonowski, *Kierunki zmian...*, s. 180 i n.

³² Zob. J. Bodio, *Wymagania formalne apelacji i skutki ich nieuzupełnienia* [w:] *Jus et remedium Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010, s. 63 i n.

³³ Szerzej zob. K. Kołakowski, *Środki odwoławcze po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku*, Warszawa 2000, s. 30 i n.; S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 94 i n.

³⁴ Por. S. Cieślak, *W kwestii możliwości przyjęcia odmiennych skutków procesowych niezachowania przez skarżącego wymagań prawnych apelacji, kasacji i zażalenia*, „Monitor Prawniczy” 2002/11, s. 495 i n.

³⁵ Element ten nie jest zaliczany do wymagań formalnych apelacji jako pisma procesowego. Zob. A. Daczyński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Poznań 2016, s. 59.

³⁶ Zgodnie z art. 368 § 1 pkt 4 k.p.c. apelacja powinna zawierać powołanie, w razie potrzeby, nowych faktów i dowodów oraz wykazanie, że ich powołanie w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji nie było możliwe albo że potrzeba powołania się na nie wynikała później.

nieustalone przez sąd pierwszej instancji” (art. 368 § 1¹ k.p.c.). Przemawiać za tym ma wzgląd na sprawność postępowania.

Proponowane rozwiązanie spotkało się z krytyką. Trafnie wskazano, że nowe brzmienie art. 368 k.p.c. jest „niejasne i zbyt skomplikowane, szczególnie z punktu widzenia osób niebędących zawodowymi prawnikami, a ponadto doprowadzi do kolejnego rozszerzenia objętości apelacji”³⁷. Artykuł 368 § 1 pkt 4 k.p.c. należy odczytywać łącznie z art. 381 k.p.c., zgodnie z którym sądu drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeżeli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynika później. Dotychczasowe brzmienie przepisu nie budzi wątpliwości; wyraźnie akcentuje, że skarżący powinien nie tylko „powołać” nowe fakty i dowody, lecz także je „wykazać”, co nie pozostawia wątpliwości, że samo przytoczenie nowych okoliczności faktycznych i dowodów jest nieskuteczne³⁸. Projektodawca usuwa to sformułowanie, zastępując je odwołaniem się do instytucji uprawdopodobnienia.

Należy wyrazić wątpliwość, czy quasi-edukacyjne działania ustawodawcy wpłyną na poziom skarg apelacyjnych bądź ograniczą liczbę pomyłek, niedociągnięć oraz popełnianych błędów. W krótkoterminowej perspektywie spodziewać się można raczej chaosu i niezrozumienia, zwłaszcza wśród stron niezastępowanych przez zawodowych pełnomocników. Można zaryzykować twierdzenie, że rozbudowanie regulacji odnoszących się do powoływania nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym okaże się kontrproduktywne. Będzie skłaniać skarżących do prób częstszego sięgania do nowych przytoczeń na etapie postępowania odwoławczego.

4. Postępowanie międzyinstancyjne

Badanie wstępne (międzyinstancyjne) w postępowaniu apelacyjnym ma charakter naprawczy, zapewnia selekcję skarg wadliwych i zakłada możliwość skorygowania błędów dostrzeżonych przez sąd. Sąd nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości, lecz dokonuje istotnych czynności z zakresu udzielania ochrony prawnej. Zakres przeprowadzanego badania jest szeroki, lecz ogranicza się do strony formalnej apelacji. Respektuje zasadę formalizmu postępowania jako właściwości prawa procesowego, która zakłada dokonywanie czynności procesowych we właściwej formie, miejscu i czasie³⁹.

Postępowanie międzyinstancyjne charakteryzuje dwufazowość; składa się z dwóch etapów prowadzonych przed sądem pierwszej instancji (*a quo*) oraz przed sądem apelacyjnym (*ad*

³⁷ Zob. Opinia Krajowej Rady Sądownictwa z 11.01.2018 r. w przedmiocie projektu ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, <http://www.krs.pl/admin/files/opinie-i-stanowiska/180111%20020144.pdf> (dostęp: 13.06.2019 r.), s. 9.

³⁸ Zob. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 42.

³⁹ Zob. S. Cieślak, *Ewolucja formalizmu procesowego w okresie pięćdziesięciu lat obowiązywania polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015/4, s. 912 i n.; T. Zembruski, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przegląd Sądowy” 2018/1, s. 6 i n.

quem). *De lege lata* sąd dysponujący aktami sprawy przedkłada je sądowi odwoławczemu wraz ze środkiem zaskarżenia już po dokonaniu wstępnego badania sporządzonego pisma. Dokonywane w tym zakresie czynności są podejmowane na podstawie przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji⁴⁰. Postępowanie międzyinstancyjne jest kontynuowane przed sądem drugiej instancji; ma charakter kontrolny⁴¹ w stosunku do postępowania przed sądem *a quo*⁴², jednak ma szerszy zakres ze względu na możliwość odniesienia się do sposobu, w jaki apelacja ma zostać rozpoznana⁴³. Ten wzorzec wstępnej fazy postępowania apelacyjnego jest ugruntowany nie tylko w postępowaniu cywilnym, lecz także w innych procedurach sądowych⁴⁴. Projektodawca w sposób zdecydowany krytycznie postrzega jednak kształt postępowania międzyinstancyjnego; uważa je za procedurę skomplikowaną, długotrwałą i zakładającą dublowanie czynności. Wymaga ona, w jego ocenie, radykalnego skrócenia.

Dwufazowy system postępowania międzyinstancyjnego był sporadycznie krytykowany jako „prawnie ułomny i niewydolny funkcjonalnie”⁴⁵. Pogląd kwestionujący uprawnienie sądu *a quo* do przeprowadzania wstępnej oceny środka zaskarżenia nie jest nowy⁴⁶, lecz dotychczas nie znalazł odzwierciedlenia w regulacjach ustawowych. Projektodawca zamierza utrzymać zasadę, że środek zaskarżenia powinien być wniesiony do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie⁴⁷, lecz planuje przekazać całość czynności kontrolnych do kognicji sądu odwoławczego. Rola sądu pierwszej instancji ma zostać zmarginalizowana. W projekcie jest ograniczana⁴⁸ do oczekiwania na złożenie apelacji⁴⁹ oraz do niezwłocznego przekazania pisma wraz z aktami sprawy do sądu *ad quem* (art. 371 k.p.c.). Czynności kontrolne w nowym ujęciu będą miały jednorazowy charakter⁵⁰ i nie będą podlegać instancyjnej kontroli. Wyrażono przekonanie, że nowelizacja pozwoli przyspieszyć postępowanie

⁴⁰ Zob. T. Ereciński [w:] *Kodeks...*, s. 54.

⁴¹ Zob. T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996, s. 34 i n.

⁴² W 1996 r. zrezygnowano z mechanizmu uprawniającego sąd odwoławczy do zwrotu akt sprawy sądowi pierwszej instancji w celu usunięcia braków formalnych środka zaskarżenia. Por. postanowienie SN z 1512.1966 r., II PR 495/66, OSPiKA 1967/7, poz. 194 z glosą W. Siedleckiego, „Nowe Prawo” 1967/7–8, s. 1019 i n.

⁴³ T. Ereciński [w:] *Kodeks...*, s. 60.

⁴⁴ Por. A. Bąk, A. Gołębiowska, *Niektóre zagadnienia wstępnego postępowania apelacyjnego w sprawie cywilnej* [w:] *Jus et remedium. Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010, s. 50 i n.

⁴⁵ Zob. A. Bąk, A. Gołębiowska, *Niektóre zagadnienia...*, s. 60 i n.

⁴⁶ Zob. J. Skąpski, *Skarga w przedmiocie kasacji (Koreferat)* [w:] *Polska Procedura Cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem*, t. 2, Kraków 1923, s. 44.

⁴⁷ Zob. W. Siedlecki, *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982, s. 53 i n.

⁴⁸ Przez usunięcie art. 370 k.p.c.

⁴⁹ W wypadku wniesienia apelacji bezpośrednio do sądu drugiej instancji, sąd ten ma wyłącznie zawiadamić sąd pierwszej instancji o wniesieniu apelacji i żądać przedstawienia akt sprawy (art. 369 § 3 k.p.c.).

⁵⁰ Zgodnie z projektowanym art. 373 § 1 k.p.c., sąd drugiej instancji odrzuca apelację spóźnioną, nieopłaconą lub z innych przyczyn niedopuszczalną, jak również apelację, której braków strona nie usunęła w wyznaczonym terminie.

międzyinstancyjne dzięki ograniczeniu liczby dokonywanych czynności (w tym doręczeń), koncentracji postępowania przed sądem odwoławczym oraz rezygnacji z dewolutywności w zakresie ewentualnych zażaleń wnoszonych w trakcie postępowania międzyinstancyjnego⁵¹. Z jednej strony wskazano na potrzebę „ujednolicenia orzecznictwa i praktyki związanej z formalną kontrolą apelacji”, co sugerować ma jakoby występowanie wątpliwości i rozbieżności w tym zakresie, z drugiej strony stwierdzono jednak, że badanie to ogranicza się do czysto formalnej oceny, która może być powierzona referendarzowi sądowemu⁵².

Propozycja modyfikacji charakteru postępowania międzyinstancyjnego spotyka się z aprobatą, której towarzyszy przeświadczenie, że czas niezbędny do przeprowadzenia wstępnej kontroli apelacji ulegnie znacznemu skróceniu⁵³. W piśmiennictwie wyrażono jednak przekonanie, że czas oczekiwania na wyznaczenie rozprawy apelacyjnej może być podobny⁵⁴. Projektodawca nie przedstawia żadnych danych statystycznych ani symulacji skutków wprowadzenia zmian, zatem zweryfikowanie tych wątpliwości pozostawia się praktyce. Należy natomiast zwrócić uwagę na ryzyko zaburzenia proporcji między obciążeniem sądów pierwszej instancji na rzecz sądów drugiej instancji, których liczba oraz możliwości kadrowo-organizacyjne są ograniczone. Funkcjonujący dotychczas mechanizm służy oszczędności czasu i wysiłku sądu *ad quem*, gdyż apelacje wadliwe lub niedopuszczalne nie docierają niepotrzebnie do tego organu. Postępowanie sprawdzające jest co prawda „zdublowane”⁵⁵, ale gros popełnianych przez strony błędów i uchybień jest dostrzeganych w ramach wstępnej kontroli sądu pierwszej instancji, a możliwość ponowienia kontroli wzmacnia gwarancję rzetelnej oceny dopuszczalności i prawidłowości wniesienia środka zaskarżenia.

Przyjęcie projektowanych rozwiązań przeniesie ciężar podejmowania wszystkich czynności na sądy okręgowe i apelacyjne, a ponadto pozbawi strony kontroli instancyjnej orzeczeń kończących postępowanie w sprawie⁵⁶. Wprowadzenie gwarancji ochronnej w postaci niedewolutywnego zażalenia poziomego⁵⁷ rewiduje rolę i znaczenie instancyj-

⁵¹ Nowelizacja zakłada zaskarżalność postanowień wydawanych w postępowaniu międzyinstancyjnym przy zastosowaniu zażalenia poziomego. Dotychczas jednak ten typ zażalenia nie odnosił się do kontroli postanowień kończących postępowanie w sprawie. Szerzej zob. T. Zembruski, *Zażalenie* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, cz. 1, Warszawa 2013, s. 440 i n.

⁵² Zgodnie z projektowanym art. 373 § 2 k.p.c., czynności związane z nadaniem biegu apelacji może wykonywać referendarz sądowy.

⁵³ Zob. Opinia Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów z 8.02.2018 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (przyjęta na podstawie projektu opinii S. Cieślaka i M. Kalińskiego), <https://radalegislacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-8-lutego-2018-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego> (dostęp: 13.06.2019 r.).

⁵⁴ Zob. K. Drozdowicz, *Czy uchylenie art. 370 KPC przyspieszy rozpoznawanie spraw przed sądami II instancji?*, „Monitor Prawniczy” 2019/4, s. 218.

⁵⁵ Por. B. Bładowski *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008, s. 104 i n.; K. Drozdowicz, *Czy uchylenie...*, s. 218.

⁵⁶ Np. postanowienie o odrzuceniu apelacji.

⁵⁷ Projektodawca rozbudowuje katalog postanowień zaskarżalnych zażaleniem poziomym, argumentując, że za tym rozwiązaniem – na tle klasycznego zażalenia – przemawiają obniżenie kosztów oraz redukcja trudności organizacyjnych.

ności w postępowaniu cywilnym. Powstaje wątpliwość, czy projektodawca w prawidłowy sposób zidentyfikował i eliminuje „zbędne” elementy postępowania międzyinstancyjnego. Anihilacja jednego etapu badawczego apelacji nie sprzyja pewności procesu decyzyjnego⁵⁸. Wprowadzane rozwiązanie powoduje zagrożenia i ma więcej mankamentów⁵⁹ niż korzyści związanych z oczekiwanym przyspieszeniem postępowania. Postępowanie względem apelacji niedopuszczalnych, wadliwie sporządzonych czy spóźnionych ulegnie wydłużeniu oraz każdorazowo będzie niepotrzebnie angażować sądy wyższej instancji⁶⁰. Pod pozorem przyspieszenia postępowania odwoławczego odrzuca się sprawdzony i utrwalony w praktyce mechanizm, którego kształtowanie również było uzasadniane względami ekonomii procesowej i realizacją postulatów szybkości postępowania⁶¹.

5. Rozpoznanie apelacji na posiedzeniu niejawnym

Problematyka rozpoznawania sprawy w postępowaniu apelacyjnym jest regulowana w sposób samodzielny i autonomiczny⁶². Rozpoznanie sprawy przez sąd odwoławczy na posiedzeniu niejawnym, w świetle reguły wyartykułowanej w art. 375 k.p.c., jest możliwe jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie. *De lege lata* art. 374 k.p.c. traktując o cofnięciu pozwu, cofnięciu apelacji oraz wystąpienia przyczyny nieważności postępowania, wprowadza rozwiązanie o charakterze wyjątkowym względem ogólnej zasady jawności rozpoznawania spraw (po przeprowadzeniu rozprawy)⁶³. Norma ta nie odnosi się do orzekania co do *meritum* sprawy i nie podlega wykładni rozszerzającej.

Wyrażone w art. 148¹ k.p.c. dążenie do poszerzenia zakresu orzekania na posiedzeniu niejawnym⁶⁴ nie znajdowało zastosowania w postępowaniu odwoław-

⁵⁸ Odmienne zob. A. Bąk, A. Gołębiowska, *Niektóre zagadnienia...*, s. 61 i n.

⁵⁹ Przykładowo zażalenie na postanowienie sądu o odrzuceniu apelacji będzie zaskarżalne zażaleniem pozycyjnym, natomiast analogiczne postanowienie wydane przez referendarza sądowego będzie zaskarżalne skargą na orzeczenie referendarza na zasadach wskazanych w art. 398²² k.p.c. Por. K. Drozdowicz, *Czy uchylene...*, s. 218.

⁶⁰ Por. B. Bładowski, *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa–Zielona Góra 1996, s. 103 i n.

⁶¹ Zob. W. Siedlecki, *O usprawnienie i zwiększenie efektywności postępowania cywilnego*, „Nowe Prawo” 1979/4, s. 18 i n.

⁶² Por. A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 502 i n.

⁶³ Szerzej zob. T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 107 i n.

⁶⁴ Na temat kontrowersji i wątpliwości powstających wokół tego rozwiązania szerzej zob. M. Sorysz, *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu cywilnym w świetle zmiany K.P.C. z 10 lipca 2015 r.*, „Monitor Prawniczy” 2016/9, s. 85 i n.; M. Skibińska, *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018, s. 151 i n.; A. Kościółek, *Rozpoznawanie spraw na posiedzeniu niejawnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 232 i n.

czym⁶⁵. W świetle projektowanych zmian sytuacja ta ma ulec diametralnej zmianie. Projekt umożliwia orzekanie w ten sposób w wypadkach, „gdy przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne”⁶⁶ z zastrzeżeniem, że strona może w apelacji lub w odpowiedzi na apelację złożyć wniosek o przeprowadzenie rozprawy⁶⁷. Wychodzi się z założenia, że skoro rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy na posiedzeniu niejawnym zostało wprowadzone do postępowania pierwszoinstancyjnego, to tym bardziej może być stosowane w postępowaniu odwoławczym. Zdaniem projektodawcy „merytoryczne rozpoznanie sprawy na tym nie ucierpi: strony w ogóle często się nie stawiają na rozprawy odwoławcze, jeżeli się stawia – to większość rozpraw⁶⁸ odwoławczych sprawdza się tylko do podtrzymania apelacji przez jedną stronę i wniosku o jej oddalenie z drugiej strony”. Sama możliwość pojawienia się na rozprawie i poparcia formułowanych żądań i wniosków bezpośrednio przed sądem oceniającym trafność zaskarżonego wyroku ma jednak istotne znaczenie dla stron, na których nie spoczywa powinność, a tym bardziej obowiązek podejmowania dodatkowych czynności procesowych.

Postępowanie apelacyjne ma charakter merytoryczny, a sąd drugiej instancji ponownie rozpoznaje sprawę, a nie apelację. Rozpoznawaniu apelacji powinna zatem towarzyszyć transparentność oraz charakteryzować ją zasada jawności. Trafne jest spostrzeżenie Anny Kościółek, że ograniczenie jawności rozpoznawania i rozstrzygania spraw w postępowaniu apelacyjnym nie znajduje wystarczającego oparcia w charakterze tego postępowania⁶⁹. Swoboda ustawodawcy w kształtowaniu reguł procesowych nie oznacza dopuszczalności wprowadzania rozwiązań ograniczających ponad miarę prawa procesowe.

Proponowane w projekcie rozwiązanie godzi w konstytucyjną zasadę jawności i zasługuje na krytykę. Istota posiedzeń niejawnych zasadniczo nie daje się pogodzić z prawem do jawnego rozpatrzenia sprawy, unormowanym w art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁷⁰. Tworzenie dodatkowego odstępstwa od konstytucyjnej zasady orzekania w sposób jawny, tj. po przeprowadzeniu rozprawy, nie znajduje uzasadnienia. Konstytucyjnym standardem jest i powinno pozostać rozpatrywanie apelacji w sposób stwarzający możliwość uczestniczenia w rozprawie. Niejawność powinna być odstępstwem od zasady podyktowanymi określonymi względami⁷¹.

⁶⁵ Por. A. Mendrek, *Wyrokowanie na posiedzeniu niejawnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Erciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 384 i n.; A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 502 i n.

⁶⁶ Przesłankę należy rozumieć w sposób analogiczny do przesłanki zawartej w art. 148¹ k.p.c.

⁶⁷ Chyba że cofnięto pozew lub apelację albo zachodzi nieważność postępowania.

⁶⁸ Projektodawca nie wskazuje jakichkolwiek danych statystycznych, nie wyjaśnia, co jest rozumiane pod pojęciem „większość rozpraw”.

⁶⁹ Zob. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 508 i n.

⁷⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze sprost. i zm.) – dalej Konstytucja RP.

⁷¹ Na temat rozpoznawania apelacji w postępowaniu uproszczonym zob. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 495 i n.

6. Rozstrzyganie apelacji od oczywiście bezzasadnych powództw

Jednym z projektowanych instrumentów służących przeciwdziałaniu nadużywania uprawnień procesowych i mających na celu usprawnienie postępowania jest rozstrzyganie spraw cywilnych w sposób określony w art. 191¹ k.p.c. Orzekanie w uproszczony sposób odnosi się do sytuacji, w których w ocenie sądu, z treści pozwu i załączników oraz z przedstawionych faktów wynika oczywista bezzasadność powództwa. Zakres i zastosowanie tej instytucji nie ograniczają się do postępowania pierwszoinstancyjnego, lecz zostały powiązane z postępowaniem apelacyjnym. Uproszczony sposób rozpoznawania powództwa znajduje odzwierciedlenie w kontroli instancyjnej⁷², która również ma zakładać „maksymalne uproszczenie”. Regulacja zawarta w art. 367¹ k.p.c. pozwala ograniczyć formalne badanie apelacji⁷³, umożliwi orzekanie na posiedzeniu niejawnym oraz wymaga od sądu wyłącznie zweryfikowania, czy powództwo „rzeczywiście jest oczywiście bezzasadne”⁷⁴. Kumulacja procesowych ograniczeń przypomina regulację ujętą w treści nieobowiązującego już art. 505¹⁰ § 3 k.p.c.⁷⁵ i nasuwa wątpliwość związaną z przekroczeniem pewnej „masy krytycznej”, które wielokrotnie bywało negatywnie postrzegane w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego⁷⁶.

Uwzględnienie apelacji ma być następstwem niestwierdzenia oczywistej bezzasadności powództwa. Zaskakująca jest lektura uzasadnienia projektu ustawy, w którym twórcy proponowanych rozwiązań z satysfakcją wyrażają przekonanie, że „praca sądu ograniczona jest do minimum”, zaś „tak istotne uproszczenie postępowania powinno doprowadzić do tego, że apelacja (...) będzie rozpoznawana w zasadzie od ręki [*sic!*] (...) można się spodziewać, że czas zamknie się w kilku dniach”. Analiza projektu ustawy uzmysławia, że rola i znaczenie rzetelności procesu są lekceważone i spychane na dalszy plan w wyniku konfrontacji z dążeniem do przyspieszenia i usprawnienia postępowania. Dokonywanie uproszczonej oceny zasadności powództwa oraz zasadności apelacji na podstawie przesłanki oczywistej bezzasadności budzi zastrzeżenia wynikające z niemożności precyzyjnego określenia granic tego pojęcia. W niektórych wypadkach sędzia, bez potrzeby przeprowadzania wieloaspektowej i dogłębnej analizy, nie będzie miał trudności ze stwierdzeniem bezzasadności w stopniu oczywistym zarówno na tle pozwu, jak i środka zaskarżenia. Ocena ziszczenia się przesłanki wskazanej w art. 191¹ k.p.c. może jednak niekiedy nastroić trudności. Pojęcie to może być różnie interpretowane, a posługiwanie się niedookreśloną przesłanką, w razie odmiennej oceny sądu odwoławczego, może *summa summarum* spowodować zbędne wydłużenie postępowania⁷⁷.

⁷² Dopuszczalność skargi kasacyjnej jest w tym wypadku wyłączona, zaś wniesiona skarga ma być pozo- stawiana w aktach sprawy bez dalszego biegu.

⁷³ W uproszczonym trybie nie usuwa się braków formalnych ani fiskalnych pisma procesowego.

⁷⁴ Zgodnie z projektowanym art. 367¹ § 3 k.p.c., w przypadku stwierdzenia, że żądanie nie jest oczywiście bezzasadne, sąd drugiej instancji uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. W pozostałych przypadkach sąd drugiej instancji oddala apelację.

⁷⁵ Przepis ten został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 78, art. 176 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Zob. wyrok TK z 2.10.2006 r., SK 34/06, OTK-A 2006/9, poz. 118.

⁷⁶ Por. A. Kościółek, *Zasada jawności...*, s. 508 i n. i cyt. tam orzecznictwo.

⁷⁷ Por. A. Góra-Błaszczkowska, *Ekspertyza na temat projektu ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw – druk sejmowy nr 3137*, s. 22, www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/opinieBAS.xsp?nr=3137 (dostęp: 13.06.2019 r.).

Konstytucyjny standard gwarancji rozpatrzenia sprawy nie pozwala na podejmowanie apriorycznej decyzji o zastosowaniu uproszczonej ścieżki oceny zasadności żądań strony. Projektowany art. 367¹ w zw. z art. 191¹ k.p.c. narusza zasadę proporcjonalności oraz pozbawia stronę gwarancji rozpoznania sprawy w rzetelnym procesie. Każde żądanie przedstawione sądowi do rozpatrzenia podlega swoistej procesowej jurydyzacji. Staje się zaczątkiem i podłożem sprawy, jeżeli jego przedmiotem jest twierdzony stosunek prawny. Zgodnie z wymaganiami rzetelnego procesu strony powinny mieć zapewnioną realną możliwość przedstawienia swoich racji, a sąd ma obowiązek je rozważyć. Nie należy dyskredytować żądań opartych na nieistniejącym prawie podmiotowym lub niezakotwiczonych w prawie pozytywnym⁷⁸.

Sprawiedliwość proceduralna wymaga zapewnienia prawa do wysłuchania, prawa do uzasadnienia oraz prawa do przewidywalności postępowania⁷⁹. Należy oczekiwać od ustawodawcy ukształtowania norm procesowych w sposób, który zapewni stronom możliwość należytego dochodzenia czy obrony swych praw⁸⁰. W każdej sprawie cywilnej zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji, konieczne jest uzyskanie autorytatywnej wypowiedzi sądu opartej na wszechstronnej analizie sprawy. Odnosi się to również do wypadków, w których nieuwzględnienie zgłaszanych żądań mogłoby *prima facie* wydawać się oczywiste.

Dążenie do uproszczenia i przyspieszenia postępowania sądowego jest pożądane, jednak zakres wprowadzanych obostrzeń powinien być niezbędny i proporcjonalny do rangi postępowania⁸¹. Umożliwienie rozpoznawania apelacji „od ręki” w sposób uproszczony oraz niewidoczny dla stron, a ponadto bazujące na nieprecyzyjnej i niedookreślonej przesłance oczywistej bezzasadności powództwa należy uznać za uchybienie rudymenarnym kanonom techniki prawodawczej⁸². W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego akcentuje się, że treścią zasady zaskarżalności rozstrzygnięć wydanych w pierwszej instancji oraz zasady dwuinstancyjności postępowania jest takie zorganizowanie procedury sądowej, by rozstrzygnięcie dokonywane przez sąd w pierwszej instancji mogło podlegać kontroli w postępowaniu przed sądem drugiej instancji⁸³. *Prima facie* to wymaganie wydaje się spełnione. W rzeczywistości proponuje się jednak quasi-kontrolę odwoławczą w celu zweryfikowania zasadności skorzystania z mechanizmu quasi-rozstrzygania sprawy poddanej przez obywatela

⁷⁸ Por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 424.

⁷⁹ Zob. wyrok TK z 31.03.2005 r., SK 26/02, OTK-A 2005/3, poz. 29; M. Pilich, *Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009/2, s. 681 i n.

⁸⁰ Por. H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, *Przegląd Sądowy* 2005/10, s. 37 i n.

⁸¹ Zob. A. Zieliński, *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 112 i n.

⁸² Por. postanowienie TK z 27.04.2004 r., P 16/03, OTK-A 2004/4, poz. 36; wyrok TK z 23.05.2006 r., SK 51/05, OTK-A 2006/5, poz. 58.

⁸³ Zob. postanowienie TK z 25.02.2014 r., Ts 184/13, cyt. za B. Wołodkiewicz, *Zmiana ustaleń faktycznych przez sąd drugiej instancji*, „Przegląd Sądowy” 2019/3, s. 107.

pod osąd organów wymiaru sprawiedliwości. Merytoryczna kontrola ma jedynie pozorny charakter. Mamy do czynienia z zawołowanym odrzuceniem żądania oraz odrzuceniem apelacji ze względu na bezzasadność⁸⁴, co jest równoznaczne z odmową rozpatrzenia sprawy przez dwie instancje sądowe, której nadaje się jedynie formę wyroku. Rozpoznanie apelacji w sposób określony w art. 367¹ k.p.c. nie koresponduje z doniosłością aktu jurysdykcyjnego, stanowi jaskrawe naruszenie normy zawartej w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

7. Ponowne rozpoznanie sprawy w następstwie uwzględnienia apelacji

Na uwagę zasługuje propozycja odnosząca się do skutków orzekania kasatoryjnego, stanowiącego odstępstwo od zasady orzekania w postępowaniu apelacyjnym w sposób reformatoryjny⁸⁵. *De lege lata* w wypadku uchylecia wyroku i przekazania sprawy do rozpoznania, sąd rozpoznaje ją w innym składzie⁸⁶, tj. bez udziału sędziów, którzy wydali uchylone orzeczenie⁸⁷. Projektodawca dostrzega podejmowane na przestrzeni lat działania służące ograniczeniu funkcji kasacyjnej apelacji przez ograniczanie możliwości uchylania wyroku⁸⁸ i przekazywania sprawy do ponownego rozpoznania⁸⁹. Dopatruje się zagrożenia wynikającego z „wyręczania sądów pierwszej instancji przez sądy odwoławcze” w zakresie postępowania dowodowego, a „zjawisko przerwania postępowania dowodowego na sąd odwoławczy” poddaje krytyce. Proponowane remedium odnosi się do mechanizmu tzw. instancyjnego wyłączenia sędziego⁹⁰. Polega na przywróceniu wyrażonej w art. 386 § 5 k.p.c. zasady, że ponowne rozpoznawanie sprawy w razie uchylecia wyroku ma odbywać się w tym samym składzie, w którym wydano zaskarżone rozstrzygnięcie⁹¹. Likwiduje się w ten sposób ustawową barierę uniemożliwiającą sędziemu orzekanie w sprawie, w której już poprzednio rozstrzygał⁹². Zmiana mechanizmu jest łączona z potrzebą ochrony niezawisłości

⁸⁴ Por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa...*, s. 424 i n.

⁸⁵ Współczynnik orzekania reformatoryjnego wynosi ok. 75% rozpoznawanych apelacji. Zob. P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji...*, s. 244.

⁸⁶ Obowiązek ten nie dotyczy sądu drugiej instancji orzekającego ponownie po uprzednim uchyleciu wyroku sądu pierwszej instancji i przekazaniu temu sądowi sprawy do ponownego rozpoznania. Zob. wyrok SN z 6.02.2008 r., II PK 175/07, OSNP 2009/13–14, poz. 169.

⁸⁷ Zob. uchwała SN z 17.07.2014 r., III CZP 55/14, OSNC 2015/5, poz. 58; uchwała SN z 26.11.2014 r., III CZP 80/14, OSNC 2015/9, poz. 100.

⁸⁸ Zob. T. Wiśniewski, *Czy potrzebne są zmiany...*, s. 10 i n.; P. Ryłski, *Nierozpoznanie istoty sprawy jako podstawa uchylecia orzeczenia w postępowaniu cywilnym* [w:] *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011, s. 232 i n.

⁸⁹ Por. T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 20 i n.; T. Wiśniewski, *O potrzebie zmiany systemu środków zaskarżenia* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 122 i n.

⁹⁰ Zob. K. Korzan, *Stosowanie niektórych przepisów ustawy o zmianie postępowania w sprawach cywilnych*, „Nowe Prawo” 1959/2, s. 202; J. Gudowski, „Inny skład” sądu pierwszej instancji przy ponownym rozpoznaniu sprawy, „Palestra” 1989/11–12, s. 44 i n.

⁹¹ Chyba że nie jest to możliwe lub powodowałoby nadmierną zwłokę w postępowaniu.

⁹² Por. J. Gudowski, „Inny skład”..., s. 36.

sędziego ponownie rozpoznającego sprawę⁹³, z czym ma się wiązać zmiana treści art. 386 § 6 k.p.c. przez odrzucenie możliwości związania sędziego wskazaniem co do dalszego postępowania przy jednoczesnym utrzymaniu związania oceną prawną dokonaną przez sąd odwoławczy⁹⁴. Wyrażane w uzasadnieniu orzeczenia sądu apelacyjnego wskazania co do dalszego postępowania nie narzucały sposobu rozstrzygnięcia sprawy⁹⁵, lecz wytyczały właściwy kierunek działalności sądu pierwszej instancji⁹⁶. Trudno spodziewać się, by rezygnacja z tego rozwiązania miała przyczynić się do usprawnienia postępowania sądowego⁹⁷.

Poszukując argumentów przemawiających za proponowanym rozwiązaniem, można by wskazać, że niejedyn sędzia „skłonny jest kończyć niewyjaśnioną do końca sprawę w przekonaniu, że w ten sposób pozbywa się jej raz na zawsze”⁹⁸, a zatem warto przeciwdziałać skłonności do „pozbywania się spraw” przez sędziów ze względu na kłopotliwą i trudną problematykę⁹⁹. Tymczasem uzasadnienie propozycji zmiany treści art. 386 § 5 k.p.c. jest wprawdzie zdawkowe, lecz można je określić jako zdumiewające. Specyficznie rozumiane poczucie sprawiedliwości oraz względy prakseologiczne mają wskazywać na to, żeby „skutki swoich błędów w postaci dodatkowego nakładu pracy poniósł sędzia, który je popełnił”. Przedstawiany w projekcie mechanizm prezentuje się jako instrument „karnia” sędziów za popełnione błędy przez konieczność ponownego pochylenia się nad daną sprawą. Tworzenie przepisów procesowych w celu wyciągania negatywnych konsekwencji wobec sędziego pod pozorem zmotywowania go do rzetelnego rozpoznania sprawy jest zaskakującym i niespotykanym rozwiązaniem¹⁰⁰.

W sytuacji, w której sędzia w wyroku¹⁰¹ wyraża swój, choćby błędny, pogląd w sprawie, powinien być zwolniony od obowiązku ponownego zajmowania stanowiska. Powierzenie czy też nakazanie orzekania w sprawie sędziemu, którego orzeczenie zostało zakwestionowane przez sąd przełożony, wydaje się chybione¹⁰². Norma zawarta w art. 386 § 5 k.p.c. ma charakter gwarancyjny, należy zatem dostrzegać wartości, które wymagają ochrony. W wyniku dokonanej następczo kontroli instancyjnej sędzia zostanie postawiony w niezwykle niekomfortowej sytuacji wymagającej odniesienia się do wcześniej wyrażonych co do istoty sprawy poglądów i poczynionych ustaleń. Decydującego znaczenia nie mają aspekty natury

⁹³ W uzasadnieniu projektu posłużono się sformułowaniem „niezawisłość sądu”.

⁹⁴ Szerzej zob. M. Łochowski, *Wiążąca wykładnia prawa, ocena prawna, wskazania co do dalszego postępowania (uwagi na tle art. 386 § 6 i art. 393¹⁷ k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 1997/10, s. 21 i n.

⁹⁵ Zob. S. Hanausek, *Orzeczenie...*, s. 295 i n.; T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 189 i n.

⁹⁶ Zob. T. Ereciński [w:] *Kodeks...*, s. 128.

⁹⁷ Por. M. Klonowski, *Kierunki zmian...*, s. 198 i n.

⁹⁸ Zob. S. Rudnicki, *Nowy środek...*, s. 53.

⁹⁹ Zob. M. Piekarski, *Przyczynek do wykładni art. 384 k.p.c.*, „Nowe Prawo” 1959/6, s. 705. Por. T. Zembruski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2006 r., III CZP 56/06*, „Rejent” 2007/12, s. 157 i n.

¹⁰⁰ Por. A. Góra-Błaszczkowska, *Ekspertyza...*, s. 5.

¹⁰¹ Mechanizm ten nie ma zastosowania w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia. Zob. uchwała SN z 23.08.2006 r., III CZP 56/06, OSNC 2007/3, poz. 43 z glosami A. Jakubeckiego, OSP 2007/12, poz. 14 i T. Zembruskiego, „Rejent” 2007/12, poz. 156 i n.

¹⁰² Por. Opinia Rady Legislacyjnej..., Por. Opinia Krajowej Rady Sądownictwa..., s. 8.

emocjonalnej lub ambicjonalnej¹⁰³, w kontekście których można argumentować, że „sędzia, który nabrał przekonania do określonej koncepcji nie zawsze słusznego zresztą rozwiązania, będzie się jej niekiedy trzymał kurczowo (...) Będzie się starał zachować twarz i nie zechce lub nie będzie miał ochoty i odwagi przyznać się publicznie do popełnionej wcześniej pomyłki”¹⁰⁴. Przeciwno wprowadzanemu rozwiązaniu przemawia ochrona niezawisłości sędziego oraz przekonanie o bezstronności orzekania¹⁰⁵. Bezstronność jest nieodzowną częścią składową kultury prawnej i etycznej; zajmuje centralne miejsce wśród wartości charakteryzujących rozstrzyganie sporów sądowych i zapewnia legitymizację i akceptację rozstrzygnięć podejmowanych w trybie adjudykacyjnych rozstrzygnięć¹⁰⁶.

Ponowne rozpoznawanie sprawy przez tego samego sędziego może wpływać na poziom zaufania stron do sądu. Instytucja instancyjnego wyłączenia sędziego służy wzmocnieniu przekonania podmiotów zaangażowanych w spór o bezstronności sądu. Strona powinna pozostawać w niezakłóconym przekonaniu, że sędzia mający wydać kolejne rozstrzygnięcie w sprawie jest wolny od stronniczości, uprzedzeń, niechęci czy nieprzychylnych uczuć¹⁰⁷. W tym wypadku wewnętrzne przekonanie sędziego, że zachował bezstronność, może okazać się niewystarczające¹⁰⁸. Skutki nowelizacji art. 386 § 5 k.p.c. objawiać się będą wątpliwościami stron oraz składaniem wniosków o wyłączenie sędziego. Można bowiem twierdzić, że wniosek w takim wypadku powinien zostać uwzględniony ze względu na zewnętrzne postrzeganie bezstronności sędziego przez strony sporu oraz przez opinię publiczną. Względ na pogłębianie niezawisłości sędziowskiej i zapewnienie maksymalnego obiektywizmu przy rozpoznawaniu sprawy ustąpił dążeniu do karania sędziów za popełniane błędy.

W toku prac legislacyjnych podniesiono zarzut naruszenia zasad poprawnej legislacji i sprzeczności projektowanego art. 386 § 5 k.p.c. z art. 48 § 1 pkt 5¹⁰⁹ oraz z art. 379 pkt 4 k.p.c.¹¹⁰ Agnieszka Góra-Błaszczkowska wskazuje, że „sędzia, który poprzednio orzekał w sprawie, po uchyleniu wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania ma ponownie orzekać, mimo iż na mocy art. 48 § 1 pkt 5 k.p.c. jest od orzekania wyłączony,

¹⁰³ Zob. A. Jeziorski, *Skład sądu I instancji...*, s. 80.

¹⁰⁴ Zob. J. Leszczyński, *Czy nowelizacja art. 388 § 1 zd. pierwsze jest potrzebna (Uwagi na gruncie praktyki)*, „Palestra” 1984/5–6, s. 62 i n.

¹⁰⁵ Zob. J. Gudowski, „*Inny skład*”..., s. 36; F. Zedler, *Glosa do uchwały SN z dnia 28 grudnia 1988 r., III CZP 100/88*, OSP 1990/4, poz. 214, s. 475; por. Stanowisko Konfederacji Lewiatan do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (UD 309), http://konfederacja Lewiatan.pl/legislacja/stanowiska/prawo-ogolnogospodarcze/12/stanowisko_konfederacji_lewiatan_do_projektu_ustawy_o_zmianie_ustawy_kodeks_postepowania_cywilnego_oraz_niektorych_innych_ustaw_numer_z_wykazu_ud39 (dostęp: 13.06.2019 r.),

¹⁰⁶ Por. Z. Tobor, *Bezstronność sędziego*, „Przegląd Sądowy” 2005/6, s. 3 i n.

¹⁰⁷ Por. Z. Łyda, *Bezstronność arbitra a zakaz „zainteresowania w sprawie”*, „Państwo i Prawo” 1996/2, s. 45 i n.

¹⁰⁸ Zob. A. Góra-Błaszczkowska, *Ekspertyza...*, s. 8.

¹⁰⁹ Zgodnie z którym sędzia jest wyłączony z mocy samej ustawy w sprawach, w których w instancji niższej brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia.

¹¹⁰ Zgodnie z którym nieważność postępowania zachodzi, jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa.

a naruszenie tego wyłączenia skutkuje nieważnością postępowania z mocy samego prawa”. Polskie prawo procesowe nie zna jednak konstrukcji „nieważności postępowania z mocy samego prawa”, a sędzia wyznaczony do ponownego rozpoznania sprawy nie mógłby stwierdzić nieważności postępowania na tym etapie, który w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji występuje wyłącznie w kategorii nieważności potencjalnej¹¹¹. Normę zawartą w art. 386 § 5 k.p.c. należy traktować jako *legis specialis* względem regulacji zawierającej katalog przyczyn wyłączenia sędziego z mocy ustawy. W tym wypadku nie ziści się zniesieniowa przyczyna nieważności postępowania w postaci sprzeczności z przepisem prawa, skoro wyjątek ma również źródło ustawowe.

8. Niedostrzeżone przez ustawodawcę aspekty postępowania apelacyjnego

Apelacja w polskim postępowaniu cywilnym ma długą tradycję, stała się utrwalonym i nieodzownym elementem systemu zaskarżania¹¹², a wręcz „osnową środków odwoławczych”¹¹³. Model apelacyjno-kasacyjny zadomowił się w polskiej rzeczywistości jurydycznej¹¹⁴ i trudno spodziewać się rewolucyjnych zmian systemowych. W prawie nie ma jednak tworców idealnych, zaś samo dyskusowanie o celowości wprowadzania określonych zmian oraz korygowania rozwiązań, które nie sprawdzają się w praktyce, nie może być *a priori* podważane i kwestionowane¹¹⁵. Zarysowane powyżej propozycje udoskonalenia postępowania apelacyjnego nie stanowią jednak próby całościowego spojrzenia na konstrukcję środka odwoławczego. Można wyrazić ubolewanie, że projektodawca nie zechciał sięgnąć do wielu propozycji i sugestii zgłaszanych na przestrzeni lat zarówno w piśmiennictwie, jak i wynikających z wypowiedzi judykatury. Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na ich omówienie, lecz warto wskazać chociaż kilka płaszczyzn i zagadnień, które powinny być spotkać się z zainteresowaniem ustawodawcy i stanowić asumpt do wszechstronnej i pogłębionej analizy¹¹⁶.

Podstawowym zagadnieniem, które zasługiwałoby na pogłębioną refleksję i podjęcie próby poszukiwania rozwiązań optymalizujących postępowanie apelacyjne, jest złożona i wieloaspektowa problematyka kognicji sądu apelacyjnego. Spór wokół kompetencji sądu rozpoznającego apelację do uzupełniania materiału procesowego oraz zmiany ustaleń faktycznych był toczony zarówno w judykaturze i piśmiennictwie przedwojennym, jak

¹¹¹ Szerzej zob. T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 277 i n.

¹¹² Zob. S. Rudnicki, *Nowy środek...*, s. 43 i n.; J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 242 i n.

¹¹³ Zob. T. Ereciński, *Znaczenie francuskiego Code de procédure z 1806 roku dla rozwoju procesu cywilnego w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005/2, s. 139.

¹¹⁴ Por. J. Gudowski, *Kasacja w świetle...*, s. 19.

¹¹⁵ Na temat usprawniania postępowania karnego por. P. Hofmański, D. Szumiło-Kulczycka, S. Waltoś, *Przeulekłość procesu karnego w Polsce i środki jej zwalczania* [w:] *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić*, red. S. Waltoś, J. Czapska, Warszawa 2005, s. 79 i n.

¹¹⁶ Próbę zebrania wypowiedzi zawierających postulaty modyfikacji obecnego unormowania apelacji podjął P. Grzegorzczak. Szerzej zob. P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji...*, s. 234 i n.

i pojawia się współcześnie¹¹⁷. Na przestrzeni lat judykatura rozstrzygnęła i wyjaśniła liczne wątpliwości, w tym zwłaszcza w zakresie kognicji sądu odwoławczego oraz roli i znaczenia podnoszenia określonych rodzajów zarzutów¹¹⁸. Projektodawca nie podejmuje próby odzwierciedlenia w treści przepisów dorobku orzecznictwa i doktryny w tym zakresie. Dostrzega jedynie problematykę nowości, którą uznaje się ją za jedną z najtrudniejszych kwestii legislacyjnych¹¹⁹. Określenie i potraktowanie faktów i dowodów jako nowych i możliwych do wprowadzenia na etapie postępowania odwoławczego mimo licznych wypowiedzi judykatury nastęrcza trudności i bywa źródłem rozbieżności¹²⁰, a możliwość wykorzystywania przez sąd odwoławczy materiału dowodowego w sposób prowadzący do odmiennych ustaleń jest trwałym elementem postępowania apelacyjnego. Projektodawca ogranicza się do przeredagowania treści art. 368 k.p.c., co jest zabiegiem o charakterze kosmetycznym, nie dotyka rzeczywistych problemów, z którymi zmagają się nauka i praktyka.

Projektodawca nie odnosi się do postulatu przywrócenia procesowi cywilnemu akcesoryjnej apelacji wzajemnej (apelacji niesamoistnej), którą w 1996 r.¹²¹, w przeciwieństwie do przedwojennych rozwiązań¹²², pominięto. Instrument uznawany za „słuszny, celowy i potrzebny”¹²³ zapewniał równowagę procesową i przyczyniał się do realizacji funkcji rozpoznawczej i jurysdykcyjnej sądu odwoławczego. Apelacja wzajemna jest postrzegana w piśmiennictwie jako swoiste *complementum* apelacji, od którego zależy, czy apelacja pełna jest naprawdę „pełna”¹²⁴. Budzi zdziwienie, że instytucja mogąca niwelować niektóre ograniczenia procesowe¹²⁵ wynikające z obowiązku rozstrzygnięcia sprawy w granicach apelacji oraz następstw wynikających z zakazu *reformationis in peius*, jak również mogąca wpływać na zwalczanie skłonności do postawy pieniaczej¹²⁶, nie została choćby dostrzeżona w trakcie wielomiesięcznych prac nad reformą postępowania cywilnego.

¹¹⁷ Szerzej zob. B. Wołodkiewicz, *Zmiana ustaleń...*, s. 100 i n. oraz cyt. tam literatura.

¹¹⁸ Zob. S. Rudnicki, *Nowy środek...*, s. 44 i n.; T. Zembrzusi, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu apelacyjnym. Uwagi na tle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07*, „Przegląd Sądowy” 2008/6, s. 44 i n.; T. Ereciński, *Apelacja...*, s. 111 i n.

¹¹⁹ Zob. T. Dziurzyński, *Apelacja...*, s. 11 i n.; A. Weber, *Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym*, „Polski Proces Cywilny” 1935/11–12, s. 355 i n.

¹²⁰ Por. T. Wojciechowski, *Stosowanie prawa materialnego przez sąd drugiej instancji w postępowaniu cywilnym a zarzuty apelacyjne*, „Przegląd Sądowy” 2003/4, s. 38 i n.; Z. Krzemiński, *Wnoszenie apelacji cywilnej*, Warszawa 2007, s. 54 i n.; J. Bodio, *Wymagania...*, s. 72 i n.

¹²¹ Zob. T. Wiśniewski, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów*, „Przegląd Legislacyjny” 1999/4, s. 48 i n.

¹²² W art. 397 d.k.p.c. (przedwojenny kodeks postępowania cywilnego powstały z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.29130 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 651) i z 27.10.1932 r. (Dz.U. Nr 93, poz. 803) przyjęto, że w ciągu dwóch tygodni od doręczenia skargi apelacyjnej strona przeciwna mogła wnieść odpowiedź na skargę lub złożyć skargę apelacyjną wzajemną, którą mogła połączyć z odpowiedzią.

¹²³ Zob. A.W. Bartz, *Funkcja odpowiedzi apelacyjnej i skargi apelacyjnej wzajemnej*, „Głos Prawa” 1933/2, s. 78.

¹²⁴ J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 264.

¹²⁵ Szerzej zob. A. Oklejak, *Apelacja...*, s. 92 i n.

¹²⁶ Zob. T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja...*, s. 40 i n.

W projekcie zabrakło refleksji na temat możliwości zaskarżenia apelacją wyłącznie uzasadnienia wyroku, tj. złożonej problematyki dotyczącej zagadnienia prawomocności orzeczeń. Postulaty w tym zakresie pojawiają się w doktrynie¹²⁷ i obrazują złożoność materii postępowania kontrolnego. Konstrukcja ta mogłaby zwiększać funkcjonalność apelacji oraz wyrównywać pozycje stron. W praktyce można zaobserwować sytuacje, w których strona uzyskuje korzystny wyrok, lecz motyw rozstrzygnięcia narusza jej szeroko pojmowany interes ze względu choćby na błędne ustalenia faktyczne lub wady podstawy prawnej rozstrzygnięcia¹²⁸.

9. Podsumowanie

Zapewnienie efektywności i szybkości postępowania sądowego może być realizowane przez różne mechanizmy, m.in. przez wprowadzanie rygorów formalnych, dyscyplinowanie stron, zawężanie zakresu dostępnych środków procesowych czy zakresu kontroli instancyjnej¹²⁹. Mechanizm kontroli orzeczeń powinien służyć nie tylko interesowi publicznemu, lecz także interesowi osób dochodzących ochrony prawnej w postępowaniu sądowym. Sprawiedliwość proceduralna wymaga poszanowania podstawowych wartości charakteryzujących państwo prawa, takich jak bezpieczeństwo prawne, przewidywalność, zasada legalizmu czy zaufanie do prawa¹³⁰. Istotnym komponentem zasady sprawiedliwości proceduralnej jest zapewnienie spójności i wewnętrznej logiki mechanizmów procesowych¹³¹. W omawianym projekcie ustawy wartości te niekiedy schodzą na drugi plan, co uwidacznia przykład nowelizacji postępowania apelacyjnego. Ramy oraz charakter niniejszego opracowania umożliwiły skrótowe odniesienie się wyłącznie do kilku wybranych propozycji zmian ustawy procesowej. Poczynione uwagi odnoszą się do wycinka nowelizacji, mogą jednak stanowić przyczynek do dalszej dyskusji i refleksji nad projektem ustawy. Fragmentaryczna analiza projektu nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego umożliwi jednak poczynienie kilku spostrzeżeń.

Autorzy nowelizacji starali się grupować swoje propozycje w wielu kategoriach: przygotowanie sprawy do rozpoznania, przeciwdziałanie nadużyciu prawa procesowego, dowody, uzasadnianie wyroków i postępowanie odwoławcze, postępowanie w sprawach gospodarczych, inne postępowania odrębne, ogólne usprawnienie postępowania, koszty sądowe. Niektóre projektowane rozwiązania bez wątpienia zasługują na aprobatę, lecz wśród tak wielu propozycji nie sposób nie dostrzec kontrowersyjnych i sztucznych elukubracji. Już

¹²⁷ Zob. J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 268 i n.; T. Wiśniewski, *Czy potrzebne są zmiany...*, s. 12 i n.

¹²⁸ Zob. S. Włodyka, *Interes prawny jako przesłanka zaskarżenia orzeczeń w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1963/9, s. 936 i n.

¹²⁹ Zob. H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu...*, s. 48.

¹³⁰ Por. T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna. Dostępność...*, s. 82 i n.

¹³¹ Zob. K. Osajda, *Zasada sprawiedliwości proceduralnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 438 i cyt. tam orzecznictwo.

pobieżna lektura wielostronicowego projektu ustawy wraz z wielowątkowym uzasadnieniem pozwala stwierdzić, że projektowane zmiany charakteryzuje ogromne zróżnicowanie, ale i pewna przypadkowość.

Analiza projektowanych rozwiązań w zakresie postępowania apelacyjnego ukazuje ogólne mankamenty nowelizacji. Widoczna jest próba radykalnej przebudowy prawa procesowego, która w większym lub mniejszym stopniu ma dotknąć prawo procesowe. Brakuje jednak spójnej i kompleksowej wizji, opartej na mocnych podstawach teoretycznych i wiarygodnych badaniach statystycznych. Wysuwane na pierwszy plan posługiwanie się brzmiałym już nieco fetyszystycznie postulatem uproszczenia postępowania¹³² oraz koniecznością jego przyspieszenia¹³³, powtarzane od wielu lat przy każdej niemal próbie wprowadzania rozmaitych obustrzeń, nie jest bodźcem, który miałby skłonić obserwatora do wystawienia pozytywnej oceny projektu. Można odnieść wrażenie, że nowelizacja stanowi swoisty zlepek uwag i wielu pomysłów pochodzących najczęściej od praktyków, które zebrano i przedstawiono jako obraz reformy mającej uzdrowić procedurę sądową, której funkcjonowaniu zawsze będą towarzyszyć zapewne krytyka i utyskiwanie.

Powstaje wątpliwość, czy proponowane rozwiązania w zakresie postępowania odwoławczego, mające jakoby usprawniać postępowanie apelacyjne, spełnią pokładane w nich oczekiwania. Przyspieszanie oraz usprawnianie postępowania w wielu aspektach budzą zastrzeżenia zasadniczej natury i wątpliwości co do zgodności z wartościami konstytucyjnymi. Ukształtowanie postępowania odwoławczego musi respektować standardy i wymagania wynikające z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹³⁴. Kontrola wyroków sądu pierwszej instancji znajduje odzwierciedlenie w prawie do sądu, zasadzie dwuinstancyjności oraz prawie do zaskarżania orzeczeń – art. 78 i art. 176 ust. 1 Konstytucji RP.

Ustawodawca ma szeroki zakres możliwości kształtowania apelacji i charakteru postępowania odwoławczego od wyroku sądu pierwszej instancji, nie da się jednak podważyć związku postępowania apelacyjnego z prawem do sądu. Prawo dostępu do apelacji nie może być utożsamiane z prawem do sądu¹³⁵, lecz projektodawca zdaje się zapominać, że postępowanie apelacyjne „choć odwoławcze (kontrolne), ma zasadniczo charakter rozpoznawczy (merytoryczny), a z punktu widzenia metodologicznego stanowi dalszy ciąg postępowania prowadzonego w pierwszej instancji”¹³⁶. Apelacja pozostaje środkiem dewolutywnym o charakterze renowacyjnym¹³⁷, a sądy obu instancji mogą orzekać o zasadności roszczenia na różnych podstawach faktycznych.

¹³² Zob. J. Gudowski, *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 773.

¹³³ Zob. M. Klonowski, *Kierunki zmian...*, s. 183 i n.

¹³⁴ Zob. P. Grzegorzcyk, K. Weitz [w:] *Konstytucja RP. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, t. 1, Warszawa 2016, s. 1145 i n.

¹³⁵ Szerzej zob. P. Grzegorzcyk, *Dopuszczalność i kształt apelacji...*, s. 263 i n.

¹³⁶ Zob. J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 262.

¹³⁷ Por. M. Romańska, *Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na kształt i sprawność systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2017/2, s. 169 i n.

Nawiązując do słów Adama Zielińskiego, postępowanie apelacyjne należy rozpatrywać jako emanację dostępu do sądu w ogóle, a skuteczność zaskarżenia jest zarazem powiązana z uruchomieniem rzetelnego postępowania przed sądem drugiej instancji¹³⁸. Trafne jest zapatrywanie, że środek zaskarżenia powinien być unormowany w taki sposób, aby prowadził do uruchomienia skutecznej kontroli zaskarżonego rozstrzygnięcia¹³⁹, z tym zastrzeżeniem, że skuteczność postępowania kontrolnego musi być łączona z jego rzetelnością, a nie pośpiechem i uproszczeniem. Azymutem zmian o charakterze procesowym powinno być prawo do rzetelnego procesu¹⁴⁰, zaś nowej wizji postępowania apelacyjnego brakuje przymiotu rzetelności¹⁴¹. Prawo do rzetelnego procesu immanentnie związane z prawem do sądu powinno stanowić nie tylko dyrektywę interpretacyjną, lecz także dyrektywę tworzenia prawa¹⁴².

Każdy system środków zaskarżenia musi mieć granice i optymalny kształt, w którym jego walory przeważają nad mankamentami. Konstruowanie przepisów o środkach zaskarżenia powinno uwzględniać przede wszystkim to, aby strona dotknięta prawnomaterialną lub procesową wadliwością orzeczenia mogła sprawnie doprowadzić do zniweczenia wadliwości. Próby zmienienia apelacji przez krótkowzroczne usprawnianie i przyspieszanie postępowania wywołanego jej wniesieniem przypominają „podłożoną pod sądownictwo bombę z opóźnionym zapłonem”¹⁴³. Aktualna pozostaje wyrażona przez Jacka Gudowskiego obawa dokonywania zmian w postępowaniu odwoławczym, polegających na kreowaniu konstrukcji „sztucznych, obliczonych na doraźny efekt, niedopracowanych i nieznajdujących powszechnej akceptacji (...), będących raczej instrumentem manifestacji nowego podejścia do prawa i praktyki sądowej, niż narzędziem racjonalizacji systemu”¹⁴⁴. Próbując zatem odpowiedzieć na postawione na wstępie pytanie: „dokąd zmierzasz, apelacyjno?”, trudno o udzielenie optymistycznej odpowiedzi.

¹³⁸ Zob. A. Zieliński, *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania sądowego*, „Państwo i Prawo” 2005/11, s. 8 i n.

¹³⁹ Zob. P. Grzegorzczak, *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 155.

¹⁴⁰ Por. T. Wiśniewski, *Czy potrzebne są zmiany...*, s. 9.

¹⁴¹ Na temat rzetelności w postępowaniu apelacyjnym zob. A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 301 i n.

¹⁴² Por. H. Pietrzkowski, *Prawo do rzetelnego procesu...*, s. 38.

¹⁴³ Por. J. Gudowski, *Protokół elektroniczny...*, s. 772.

¹⁴⁴ Zob. J. Gudowski, *Pogląd na apelację...*, s. 241.

Abstract

Where an appeal heads in civil proceedings

Dr. Hab. Tadeusz Zembrzusi – assistant professor at the Chair of Civil Proceedings, Faculty of Law and Administration of the University of Warsaw; member of the Supreme Court Studies and Analysis Office
ORCID: 0000-0001-8239-6827

The debate on various visions of the system of appeal measures is a regular component of the Polish juridical reality, while the solutions accepted frequently constitute a compromise between diverse concepts and systemic solutions. An appeal serves the purpose of the re-examination of a case that is submitted to the bodies of justice administration for adjudication. It is a measure of appeal that is used to change a contested judgment, while the appellate court is expected to identify and change all errors of a legal and factual nature. In structural terms, a hearing before an appellate court is a continuation of the hearing before the court of the first instance.

The draft changes to appeal proceedings deserve attentive and critical consideration, as the form of appeal measures is one of the most important issues affecting the reliability, effectiveness and comprehensiveness of legal protection in civil cases. The authors of the changes have the aim of streamlining court proceedings. The objective is to accelerate and shorten the appeal procedure and to motivate justices to carefully handle proceedings. The regulations regarding the structural requirements for appeals, the formal inspection of the pleading in proceedings between the first and second instances, the openness of appeal proceedings, the examination of the appeal against rulings dismissing clearly unjustified claims and the procedural effects of recognising the appeal measure and referring a case for reconsideration are among those that are being modified.

The judgment control mechanism should serve the public interest, as well as the interest of the people seeking legal protection in judicial proceedings. Not only should the right to a fair trial related to the right to a court hearing constitute an interpretation directive, it should also be a directive for the creation of the law. The contesting measure should be regulated in such a manner as to initiate efficient supervision of a contested ruling. Attempts to reconstruct procedural law lack a cohesive and comprehensive vision based on powerful theoretical foundations and credible statistical research. An attentive reflection on and analysis of the draft procedural solutions gives rise to concern that appeal procedures will not be sufficiently reliable.

Keywords: *measures of appeal, contesting measures, appeal, requirements of a procedural document, proceedings between the first and second instances, openness of proceedings, judicial panel, reform of civil law proceedings*

Bibliografia

- Bartz A.W., *Funkcja odpowiedzi apelacyjnej i skargi apelacyjnej wzajemnej*, „Głos Prawa” 1933/2.
- Bąk A., Gołębiowska A., *Niektóre zagadnienia wstępnego postępowania apelacyjnego w sprawie cywilnej* [w:] *Jus et remedium. Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010.
- Bładowski B., *Nowy system odwoławczy w postępowaniu cywilnym*, Warszawa–Zielona Góra 1996.
- Bładowski B., *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2008.
- Bodio J., *Wymagania formalne apelacji i skutki ich niezuzupełnienia* [w:] *Jus et remedium Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010.
- Cieślak S., *Ewolucja formalizmu procesowego w okresie pięćdziesięciu lat obowiązywania polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015/4.
- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.
- Cieślak S., *W kwestii możliwości przyjęcia odmiennych skutków procesowych niezachowania przez skarżącego wymagań prawnych apelacji, kasacji i zażalenia*, „Monitor Prawniczy” 2002/11.
- Daczyński A., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Poznań 2016.
- Drozdowicz K., *Czy uchylenie art. 370 KPC przyspieszy rozpoznawanie spraw przed sądami II instancji?*, „Monitor Prawniczy” 2019/4.
- Dziurzyński T., *Apelacja* [w:] *Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem. Przedruk wyczerpanych druków z r. 1921 i 1923*, t. 2, Warszawa 1928.
- Ereciński T., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Ereciński T., *Kilka uwag o modelu kasacji w sprawach cywilnych* [w:] *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Tadeusza Dybowskiego*, „Studia Iuridica” 1994, t. 21.
- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, Warszawa 2016.
- Ereciński T., *Znaczenie francuskiego Code de procédure z 1806 roku dla rozwoju procesu cywilnego w Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2005/2.
- Ereciński T., Weitz K., *Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce*, „Przegląd Sądowy” 2005/10.
- Glass J., *Stanowisko instancji apelacyjnej w przyszłym polskim procesie cywilnym*, „Palestra” 1928/1.
- Góra-Błaszczkowska A., *Rozwój systemu środków zaskarżenia w polskim procesie cywilnym. Wybrane zagadnienia – postulaty de lege lata* [w:] *Współczesne problemy postępowania cywilnego*, red. Flaga-Gieruszyńska K., Klich A., Toruń 2015.
- Grzegorzczak P., *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym – perspektywy przyszłej regulacji z uwzględnieniem standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Grzegorzczak P., *Stabilność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w świetle standardów konstytucyjnych i międzynarodowych* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Gudowski J., *„Inny skład” sądu pierwszej instancji przy ponownym rozpoznaniu sprawy*, „Palestra” 1989/11–12.
- Gudowski J., *Kasacja w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego (z uwzględnieniem aspektów historycznych i prawnoporównawczych)*, „Przegląd Legislacyjny” 1999/4.

- Gudowski J., *Pogląd na apelację* [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. 1, Warszawa 2011.
- Gudowski J., *Protokół elektroniczny, czyli próba zamachu na Jana Gutenberga* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Gudowski J., *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Hanausek S., *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966.
- Hofmański P., Szumiło-Kulczycka D., Waltoś S., *Przewlekłość procesu karnego w Polsce i środki jej zwalczania* [w:] *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić*, red. S. Waltoś, J. Czapska, Warszawa 2005.
- Jakubecki A., *Glosa do uchwały SN z 23.08.2006 r., III CZP 56/06*, OSP 2007/12, poz. 14.
- Jeziorski A., *Skład sądu I instancji przy ponownym rozpoznawaniu sprawy (art. 388 § 1 k.p.c.)*, „Palestra” 1977/5.
- Józefowicz A., *Odmowa przyjęcia kasacji do rozpoznania w postępowaniu cywilnym*, „Jurysta” 2002/6.
- Klonowski M., *Kierunki zmian postępowania cywilnego w projekcie Ministra Sprawiedliwości ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.11.2017 r. – podstawowe założenia, przegląd proponowanych rozwiązań oraz ich ocena*, „Polski Proces Cywilny” 2018/2.
- Kołąkowski K., *Refleksje wokół kasacji w procesie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 1997/7–8.
- Kołąkowski K., *Środki odwoławcze po nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2000 roku*, Warszawa 2000.
- Korzan K., *Stosowanie niektórych przepisów ustawy o zmianie postępowania w sprawach cywilnych*, „Nowe Prawo” 1959/2.
- Kościółek A., *Rozpoznawanie spraw na posiedzeniu niejawnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Krzemiński Z., *Wnoszenie apelacji cywilnej*, Warszawa 2007.
- Leszczyński J., *Czy nowelizacja art. 388 § 1 zd. pierwsze jest potrzebna (Uwagi na gruncie praktyki)*, „Palestra” 1984/5–6.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Łochowski M., *Wiążąca wykładnia prawa, ocena prawna, wskazania co do dalszego postępowania (uwagi na tle art. 386 § 6 i art. 393¹⁷ k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 1997/10.
- Łyda Z., *Bezstronność arbitra a zakaz „zainteresowania w sprawie”*, „Państwo i Prawo” 1996/2.
- Mendrek A., *Wyrokowanie na posiedzeniu niejawnym* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Miszewski M., *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1946.
- Oklejak A., *Apelacja w procesie cywilnym*, Kraków 1994.
- Osajda K., *Zasada sprawiedliwości proceduralnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Piekarski M., *Przyczynek do wykładni art. 384 k.p.c.*, „Nowe Prawo” 1959/6.

- Pietrzkowski H., *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2005/10.
- Pilich M., *Wpływ orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego na Kodeks postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009/2.
- Podkomorski J., *Główne zasady projektu kodeksu polskiej procedury cywilnej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1927/10.
- Romańska M., *Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na kształt i sprawność systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2017/2.
- Rudnicki S., *Nowy środek odwoławczy: apelacja*, „Przegląd Sądowy” 1993/6.
- Rylski P., *Nierozpoznanie istoty sprawy jako podstawa uchylecia orzeczenia w postępowaniu cywilnym* [w:] *Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A., Warszawa 2011.
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Komentarz do art. 1–86*, t. 1, Warszawa 2016.
- Sanetra W., *O roli Sądu Najwyższego w zapewnianiu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, „Przegląd Sądowy” 2006/9.
- Siedlecki W., *Glosa do postanowienia SN z 1512.1966 r., II PR 495/66*, „Nowe Prawo” 1967/7–8.
- Siedlecki W., *O usprawnienie i zwiększenie efektywności postępowania cywilnego*, „Nowe Prawo” 1979/4.
- Siedlecki W., *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982.
- Skąpski J., *Skarga w przedmiocie kasacji (Koreferat)* [w:] *Polska Procedura Cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem*, t. 2, Kraków 1923.
- Skibińska M., *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ KPC w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 KPC* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018.
- Sorysz M., *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu cywilnym w świetle zmiany K.P.C. z 10 lipca 2015 r.*, „Monitor Prawniczy” 2016/9.
- Tobor Z., *Bezstronność sędziego*, „Przegląd Sądowy” 2005/6.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947.
- Weber A., *Nowe fakty i dowody w postępowaniu apelacyjnym*, „Polski Proces Cywilny” 1935/11–12.
- Wiśniewski T., *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996.
- Wiśniewski T., *Czy potrzebne są zmiany w systemie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym?*, „Polski Proces Cywilny” 2011/2.
- Wiśniewski T., *O potrzebie zmiany systemu środków zaskarżenia* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Wiśniewski T., *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów*, „Przegląd Legislacyjny” 1999/4.
- Włodyka S., *Interes prawny jako przesłanka zaskarżenia orzeczeń w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1963/9.
- Wojciechowski T., *Stosowanie prawa materialnego przez sąd drugiej instancji w postępowaniu cywilnym a zarzuty apelacyjne*, „Przegląd Sądowy” 2003/4.
- Wołodkiewicz B., *Zmiana ustaleń faktycznych przez sąd drugiej instancji*, „Przegląd Sądowy” 2019/3.

- Zedler F., *Glosa do uchwały SN z dnia 28 grudnia 1988 r.*, III CZP 100/88, OSP 1990/4, poz. 214.
- Zembrzusi T., *Ewolucja charakteru skargi kasacyjnej w polskim postępowaniu cywilnym* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.
- Zembrzusi T., *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przegląd Sądowy” 2018/1.
- Zembrzusi T., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 sierpnia 2006 r.*, III CZP 56/06, „Rejent” 2007/12.
- Zembrzusi T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017.
- Zembrzusi T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Zembrzusi T., *Zakres kognicji sądu w postępowaniu apelacyjnym. Uwagi na tle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r.*, III CZP 49/07, „Przegląd Sądowy” 2008/6.
- Zembrzusi T., *Zażalenie* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, cz. 1, Warszawa 2013.
- Zieliński A., *Konstytucyjny standard instancyjności postępowania sądowego*, „Państwo i Prawo” 2005/11.
- Zieliński A., *Zasada formalizmu procesowego w nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego. Zagadnienia wybrane* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.